

die voor het receptieproces van *Rerum Novarum* in Nederland relevant zijn geweest. Daarmee wordt nog niet aangegeven, welke invloed *Rerum Novarum* nu precies op de Nederlandse samenleving heeft uitgeoefend. Het gaat eerder om een aanstippen en waarden van enkele voorwaarden die vervuld moeten zijn, wil er van invloed sprake zijn.

5. Eerste aanzetten tot een verankering van het gedachtengoed van *Rerum Novarum* in Nederland

5.1 Het optreden van de Nederlandse bisschoppen

Het is enigszins merkwaardig, dat hoewel *Rerum Novarum* met het oog op de oplossing van de sociale kwestie zo'n grote rol opeiste voor de kerk, de kerkleiding - althans in Nederland - zo terughoudend was, toen het er om ging het gedachtengoed van de encycliek hier in bredere kring bekend te maken. Wij hebben het dan over de bisschoppen, tot wie de encycliek in eerste instantie was gericht. Aartsbisschop Petrus Matthias Snickers (1883-1895) bleef, waar het de beginnende receptie van *Rerum Novarum* betrof, geheel in de schaduw van de priester-politicus dr. Herman Schaepman en de zo juist genoemde Alfons Ariëns. Schaepman sprak zich op 15 juli 1891 in een toespraak te Vlissingen voor het eerst in het openbaar over *Rerum Novarum* uit. Zijn betoog was een grote loftuiting.²³ Sindsdien fungeerde de encycliek bij al zijn politieke activiteiten als richtsnoer. Ariëns liet niet na bij elke voorkomende gelegenheid erop te wijzen, dat zijn eind jaren tachtig met zoveel moeite begonnen verenigingsactiviteiten nu een pauselijke legitimering hadden gekregen. Om dit te onderstrepen verspreidde hij binnen zijn werkkterrein op ruime schaal exemplaren van de Nederlandse vertaling van de encycliek.²⁴ Aartsbisschop Snickers daarentegen liet het bij een Vastenbrief, gedateerd 22 februari 1892, gewijd aan de christelijke werken van naastenliefde,²⁵ waarmee hij volledig bleef binnen de context van de charitatieve

23. H. Schaepman, *Rerum Novarum. Rede over de jongste Encycliek van Z.H. Paus Leo XIII*, Utrecht 1891. Een bewerking van deze rede in hedendaags spraakgebruik in *De Sociale kwestie*, onder redactie van het Dr. Schaepmancentrum, Kampen 1991, 55-71.

24. Vgl. G. Brom, *Alfons Ariëns*, I, Amsterdam 1941, 215.

25. *La Hiérarchie Catholique et le Problème social depuis l'encyclique Rerum Novarum 1891-1931. Répertoire Bibliographique Des Documents Emanés Des Souverains Pontifes et de l'Episcopat*, Mechliniae 1931, 249. Ook de brieven van de andere Nederlandse bisschoppen zijn via dit repertorium teruggevonden. In een door J.P. de Valk in 1984 in *DNK* gepubliceerd rapport over de 'Criminaliteit onder de Nederlandse katholieken en de betreurenswaardige toestand van de katholieke arbeiders', dat in 1902 werd samengesteld door R. Giovannini ten behoeve van het Staatssecretariaat in Rome, wordt een vrij negatief beeld geschetst van het merendeel der toenmalige bisschoppen juist op